

B89/001 CO:2097074

14 februari 1989

WESTEUROPEES COMMUNISME/JAAROVERZICHT 1988

De Westeuropese communistische partijen zitten al enige tijd in een periode van neergang. In 1988 kwam daar geen verandering in. Het hier volgende overzicht geeft, met als centraal thema deze neerwaartse trend, een samenvatting van de belangrijkste ontwikkelingen in het Westeuropese communisme gedurende het afgelopen jaar.

Westeuropees communisme vertoont ook in 1988 neerwaartse trend

Het Westeuropese communisme zit in een periode van neergang. Afnemende ledenbestanden, dalende verkiezingsresultaten, interne verdeeldheid en een teruglopende politieke invloed, zijn verschijnselen waarmee bijna alle communistische partijen in West-Europa te maken hebben. De door Sowjetleider GORBACHEV geïntroduceerde politiek van perestroika biedt hen duidelijk geen uitweg uit de problemen maar leidt eerder tot vergroting van de moeilijkheden en versterking van de verdeeldheid. Dit ongunstige beeld tekent zich al een aantal jaren af. In 1988 was het opnieuw waarneembaar.

Slinkende ledenbestanden, splitsingen

Slinkende ledenbestanden vormen een belangrijke indicatie voor de achteruitgang van het Westeuropese communisme. In verschillende gevallen zijn deze dramatisch. Zo telde de Engelse CP enkele jaren geleden nog 25 tot 30.000 leden. Volgens de meeste schattingen waren dat er het afgelopen jaar nog hooguit 10.000 en waarschijnlijk minder. De Spaanse CP claimde aan het begin van de jaren '80 een ledental van over de 200.000. Sinds dat in 1985 gedaald was tot ongeveer 80.000, heeft de partijleiding verdere publieke mededelingen terzake achterwege gelaten. Waarschijnlijk ligt het huidige getal ver onder het laatst genoemde. Een verlies in dezelfde orde van grootte boekte de Finse CP, die in de eerste helft van de jaren '80 op 50.000 leden stond, waarvan er, sinds vorig jaar verdeeld over drie met elkaar concurrerende groepen, nog zo'n 15 a 20.000 over zouden zijn. Ook bij andere partijen is van achteruitgang sprake, zoals bijv. bij de Franse en Italiaanse CP, of in het gunstigste geval van stagnatie.

Hierbij moet worden bedacht dat de meeste cp-en geheimzinnig doen over hun ledencijfers of geflatteerde getallen opgeven. In werkelijkheid is het beeld dus waarschijnlijk nog ongunstiger dan uit de opgegeven of geschatte getallen naar voren komt.

Een factor die sterk aan dit ledenverlies bijdraagt, wordt gevormd door de interne tegenstellingen waarmee veel van deze partijen te maken hebben en die in verschillende gevallen tot splitsingen hebben geleid.

Zo kwam het in het afgelopen jaar tot een definitieve scheiding binnen de CP Groot-Brittannië tussen de orthodoxe oppositiegroep rond de partijkrant Morning Star en de vernieuwingsgezinde CPGB-leiding. Eind april vormden de orthodoxen een eigen partij of, zoals zij het zelf formuleerden, gingen zij over tot "heroprichting" van de CPGB. De oorspronkelijke CPGB en de nieuwe partij vormen beide niet meer dan politieke mini-formaties. Op te merken valt dat er in Engeland ook nog een New Communist Party bestaat, een eveneens orthodoxe en van een minimale aanhang voorziene afsplitsing van de CPGB uit de jaren '70.

Een zelfde beeld van versnippering vertoont het Finse communisme. De beide partijen waarin het sinds 1986 was verdeeld, de oorspronkelijke Finse CP (SKP) en de zeer orthodoxe Finse CP-Eenheid (SKP-Y), kregen er in 1988 een concurrent bij, de Communistische Arbeiderspartij. De nieuwe groep, waarvan de ideologische opstelling ook weer in orthodoxe richting lijkt te gaan, vindt haar aanhangers onder ontevreden uit zowel de SKP als de SKP-Y.

Het Spaanse communisme wordt eveneens al jaren beheerst door onderlinge strijd. De laatste tijd lijkt er een kentering op te treden maar het zou een voorbarige conclusie zijn om te stellen dat het met de verdeeldheid nu op een eind loopt.

Begin 1988 was de situatie er zo dat er drie partijen naast of tegenover elkaar stonden: de oorspronkelijke Spaanse CP (de PCE), de Communistische Partij van het Spaanse Volk (de PCPE) en de Partij van de Arbeiders - Communistische Eenheid (de PT-UC). De PCPE was een orthodoxe afsplitsing uit 1984, de PT-UC ontstond korte tijd later toen de oud-secretaris-generaal van de PCE, CARRILLO, zich niet in de koers van zijn opvolger kon vinden en weer voor zichzelf begon.

PCE en PCPE kwamen al snel tot een vorm van samenwerking. Die resulteerde in 1986 in de oprichting, samen met enkele andere linkse maar niet-communistische groepjes, van de verkiezingscombinatie Verenigd Links. Daarmee redde men de - bedreigde - communistische aanwezigheid in het parlement. CARRILLO, die niet had meegedaan, verloor zijn parlamentszetel.

De geslaagde electorale samenwerking leidde ertoe dat PCE en PCPE besprekingen begonnen over een volledig herstel van de eenheid. Afgelopen jaar kregen de onderhandelingen hierover een zo positief verloop dat men voor januari 1989 een "eenheidscongres" kon plannen. Dat congres is inmiddels - half januari jl. - bijeengekomen en het heeft een "document van de eenheid" aangenomen, waarmee dus formeel de eenheid tussen PCE en PCPE is hersteld.

Hierbij moeten echter wel enkele kanttekeningen worden gemaakt. De eerste is dat er in de loop van vorig jaar binnen de PCPE een groep naar voren kwam, die zoal niet tegen de hereniging zelf dan toch tegen de voorwaarden waarop, bezwaar maakte. Opmerkelijk in dit verband is dat PCPE-voorzitter GALLEGO tijdens het eenheidscongres verklaarde dat "75 tot 80% van de leden" van zijn partij op het congres vertegenwoordigd waren. Het is daarom op dit ogenblik nog niet helemaal duidelijk of er niet een restant- of romp-PCPE is blijven bestaan. Daarnaast is het zo dat ook met een fusie tussen PCE en PCPE de verdeeldheid binnen het Spaanse communisme toch nog altijd niet beëindigd is, aangezien de PT-UC zich totnutoe van het eenheidsproces afzijdig gehouden heeft.

Interne spanningen, scheuring en ledenverlies zijn symptomen van hetzelfde verschijnsel, het feit nl. dat de Westeuropese cp-en in de huidige situatie steeds minder hun draai weten te vinden. De achteruitgang van hun electorale resultaten vormt daarvan eveneens een symptoom.

Teruglopende electorale resultaten

Model voor de electorale teruggang waarmee de Westeuropese cp-en ongeveer sinds het begin van de jaren '80 over vrijwel de gehele linie te maken hebben, staat de Franse CP, de PCF. Scoorde deze partij bij de parlamentsverkiezingen van 1978 nog ruim 20% - destijds haar vaste percentage - in 1981 daalde dat naar 16%, waarna in 1986 eenduidig tot onder de 10% volgde. Bij de begin 1988 gehouden presidentsverkiezingen kwam de PCF op het ongekende dieptepunt van 6,78% uit. Bij de daarop gevolgde parlementaire verkiezingen, juni jl., ging het percentage weliswaar weer wat omhoog maar vergeleken met 1986 werd het aantal communistische zetels teruggebracht van 34 naar 27. Al met al dus een dramatisch verval.

Al even ongunstig waren de electorale lotgevallen van de Spaanse CP, de PCE. Stond deze partij bij het ingaan van de jaren '80 nog op ruim 10%, in 1982 werd dat 3,8%. Uit vrees haar plaats in het parlement te verliezen, zette de PCE, zoals al opgemerkt, voor de verkiezingen van 1986 samen met de PCPE en enkele andere, niet-communistische linkse groepjes de verkiezingscombinatie Verenigd Links op touw. Deze behaalde een score van 6,5% maar omdat het daarbij uiteraard niet om uitsluitend communistische stemmen ging, kon er van een echt electoraal herstel van de PCE niet gesproken worden.

Beter handhaafde zich de grootste Westeuropese communistische partij, de Italiaanse CP. Toch vertoont ook deze bedenkelijke symptomen van electorale achteruitgang. In 1980 stond de PCI op ruim 30%. In 1983 zakte zij daar iets

onder om bij de Europese verkiezingen van 1984 naar een piek van 34,3% te gaan. Deze winst werd algemeen verklaard uit het feit dat de populaire PCI-leider BERLINGUER midden in de verkiezingscampagne plotseling overleed. Inderdaad kwam de partij in 1985 weer op rond de 30% terug om daarna in 1987 ineens naar 26,6% weg te zakken. Dat het daarbij niet om een incidentele slechte beurt ging, blijkt uit het feit dat de daling bij de gemeenteraadsverkiezingen van mei 1988 versterkt doorging: de PCI bleef op 21,6% steken.

Het hier gegeven beeld van electorale achteruitgang en hapering is ook weer vrijwel algemeen onder de Westeuropese cp-en. Het is, met een enkele uitzondering, waarneembaar van Portugal tot Finland, van IJsland tot Griekenland. Deze ontwikkeling, waarin in 1988 geen kentering optrad, draagt ertoe bij dat het communisme in parlementair-politiek opzicht in steeds meer Westeuropese landen tot een marginale factor dreigt te worden gereduceerd.

Afnemende invloed op gebied activisme

De Westeuropese cp-en hebben altijd een belangrijke, in vele gevallen zelfs centrale positie ingenomen op het gebied van het activisme, m.n. op vakbondsgebied en op het terrein van het vredesactivisme. Ook in dit opzicht echter hebben zij te maken gekregen met achteruitgang en functieverlies. Typerend in dit opzicht is de Engelse CP. Engelse communisten wisten jarenlang allerlei plaatsen in de vakbondsorganisatie te bezetten en dat gaf de partij een serieuze invloed op het vakbondswerk en op sociaal-economisch gebied in ruimere zin. Van die positie is door verschillende oorzaken (de al vermelde interne partijstrijd, de sociaal-economische ontwikkeling onder premier THATCHER) op het ogenblik weinig meer over.

Elders vallen soortgelijke achteruitgangsverschuiven waar te nemen. Zo kreeg in Frankrijk het communistisch georiënteerde vakverbond CGT de laatste tijd met een fors ledenverlies te maken. In Spanje werd de communistische vakorganisatie, net zoals dat op politiek gebied met de communistische partij gebeurde, overvleugeld door de socialisten.

Behalve met specifieke omstandigheden, die per land verschillen, kampen de communisten met het meer algemene probleem dat zij vanouds sterk gericht zijn op de arbeiders in de traditionele bedrijfstakken en dat zij daardoor in de huidige sociaal-economische situatie in een achterhoede positie terecht dreigen te komen. Een en ander heeft de communistische invloed en actiemogelijkheden op sociaal-economisch gebied in diverse landen behoorlijk verminderd.

Ook op het gebied van het vredesactivisme gaat het de cp-en niet voor de wind. Weliswaar wisten zij in de grote acties gedurende de eerste helft van de jaren '80 tegen de middenafstands raketten nog een belangrijke rol te spelen maar zo overheersend als sommige commentatoren wilden doen geloven, was die rol in alle gevallen nu ook weer niet. De communistische betrokkenheid leidde er althans niet toe dat de vredesacties van deze jaren geheel dienstbaar konden worden gemaakt aan de buitenlandse Sowjetpolitiek. Dat was deels een gevolg van het feit dat de cp-en zelf niet langer een uniform blok vormden - tegenover de orthodoxe partijen die zich uitsluitend voor Moskou en alleen tegen de Westerse bewapeningspolitiek inzetten, stonden cp-en, zoals m.n. de Italiaanse, die ook de bewapeningspolitiek van Moskou kritisch benaderden - deels van het feit dat allerlei niet-communistische stromingen in de vredesbeweging zich niet volstrekt door de communisten en de door hen gebruikte tactieken - het pogen om via mantelorganisaties e.d. achter de schermen de regie in handen te krijgen - lieten inpakken. Evenmin lukte het de orthodoxe cp-en om het door Moskou gedurende lange tijd ongewenst geachte thema "mensenrechten" buiten de vredesbeweging te houden, een punt overigens waarop orthodoxe en vernieuwingsgezinde cp-en eveneens van mening verschilden.

Dat de cp-en op deze manier slechts beperkt bruikbaar waren als instrument tot manipulatie van de vredesbeweging valt ook af te leiden uit de aandacht die Moskou in de jaren '80 ging besteden aan het zoeken naar vervangende mogelijkheden. M.n. het werken met of binnen specifieke (beroeps)groepen zoals artsen voor de vrede, fysici voor de vrede, sportmensen voor de vrede e.d., kreeg in dit verband veel nadruk. De accentverschuiving naar dit soort groepen en nieuwe organisaties was tekenend voor de verminderde betekenis van de cp-en en hun traditionele methoden op dit gebied.

Los hiervan is het zo dat de huidige toenadering tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie en de resultaten van de ontwapeningsonderhandelingen juist m.b.t. de nucleaire middenafstandwapens, plus het gevoel deze zaken niet wezenlijk te hebben kunnen beïnvloeden, de vredesbeweging nogal wat grond onder de voeten hebben weggenomen. Deze trend tekende zich weliswaar al wat langer af maar in 1988 was het heel duidelijk eb voor de vredesbeweging. Wat de cp-en betreft, deze kregen in deze context dus met een dubbel functieverlies te maken: niet alleen de betekenis van hun rol verminderde maar ook het stuk waarin zij deze speelden, boette aan actualiteitswaarde in.

GORBACHEV's vernieuwingspolitiek geen remedie

Omdat de Westeuropese cp-en zich altijd sterk op Moskou hebben georiënteerd, ligt het voor de hand de vraag te stellen of dat nu ook niet zou kunnen en of de door Sowjetleider GORBACHEV geïntroduceerde glasnost- en perestroika-politiek niet ook voor het Westeuropese communisme als uitgangspunt voor vernieuwing zou kunnen dienen. De Westeuropese cp-en zouden dan tegelijkertijd kunnen proberen mee te profiteren van het gunstige image dat de Sowjetleider in het Westen heeft weten op te bouwen.

Dat blijkt niet erg te lukken. Het optreden van GORBACHEV leidt voorshands eerder tot vergroting van de moeilijkheden en tot versterking van de verdeeldheid onder de Westeuropese communisten dan dat het hen nieuw elan en nieuwe mogelijkheden biedt.

Daarvoor zijn enkele redenen aan te wijzen.

Misschien wel de belangrijkste daarvan is dat GORBACHEV te zeer uitgaat van de erkenning van wat er allemaal fout is gegaan en nog altijd fout gaat in het reële socialisme dan dat zijn parolen, zoals vroeger bij decorwisselingen op het Sowjettoneel het geval was, nog met enige overtuigingskracht als richtlijn voor de buitenlandse cp-en zouden kunnen functioneren. Nu geldt de idee dat deze partijen vandaag de dag nog op commando van Moskou in het gelid zouden kunnen worden gezet, weliswaar al enige tijd als achterhaald maar GORBACHEV heeft de zwakke plekken van de Sowjet-Unie zo scherp blootgelegd dat de geloofwaardigheid van het Sowjetmodel als voorbeeld en oriëntatiepunt daardoor wel zo ongeveer het dieptepunt heeft bereikt. Voor niet-communisten was dat over het algemeen allang duidelijk. Maar binnen het Westeuropese communisme vormde de kwestie van de voorbeeldfunctie van de Sowjet-Unie nog altijd een van de belangrijkste strijdpunten in de al jaren bestaande controverse tussen orthodoxen en vernieuwers.

Een tweede reden waarom de Westeuropese cp-en zich niet zomaar onder de leuzen van glasnost en perestroika kunnen verenigen, hangt hiermee samen.

In een situatie waarin Moskou aan de buitenlandse cp-en niet langer een uniforme lijn kan opleggen, worden GORBACHEV's parolen automatisch onderdeel van de bestaande controverses. GORBACHEV wordt partij in de meningsverschillen. Duidelijk is dat hij daarbij aan de kant van de vernieuwers terecht komt. Nu vindt GORBACHEV's aanpak bij hen wel instemming en zelfs enthousiasme maar tegelijkertijd is het zo dat die vernieuwers het meest kritische en onafhankelijk gezinde element binnen het Westeuropese communisme vormen. Zij hebben allang niet meer de neiging om zich zonder meer naar Moskou te richten en hun overtuiging dat GORBACHEV in feite doet wat zij

zelf al sinds jaren aanbevelen, versterkt hen vaak alleen maar in hun onafhankelijkheid.

De opstelling van de PCI, West-Europa's grootste en meest hervormingsgezinde cp, laat dat goed zien. De PCI maakte vanaf het begin duidelijk dat zij GORBACHEV's politiek positief beoordeelde maar dat zij, los van wat de uitkomst ervan zou zijn - de partij houdt kennelijk ook rekening met de mogelijkheid dat GORBACHEV faalt - haar eigen vernieuwingskoers zou voortzetten. Dat de PCI dat inderdaad doet, bleek ook afgelopen jaar weer. Onder haar nieuwe leider OCCHETTO ging de partij zowel in haar stemgedrag in het Europees parlement als in haar internationale contacten door met aansluiting te zoeken bij de socialisten en sociaal-democraten. Om deze richting waarin de partij zich beweegt, nog eens nadrukkelijk te bevestigen, verklaarde OCCHETTO eind november jl. dat hij ernaar streeft van de PCI "een ware Europese, socialistische partij (te maken) met een hervormingsgezin en democratisch karakter". Zonder hier in te gaan op de bekende discussie over de vraag of de PCI al dan niet bezig is een sociaal-democratische i.p.v. een communistische partij te worden, c.q. dat eerste al is, evident is dat de koers die de partij volgt, haar steeds verder verwijderd van de CPSU en de andere cp-en.

GORBACHEV's optreden bewerkt dus ondanks de vernieuwingsgezindheid van de PCI niet dat deze partij zich weer meer op Moskou richt.

De orthodox gerichte partijen op hun beurt raken door GORBACHEV's glasnost en perestroika in een soort identiteitscrisis.

Dat valt bijv. te nemen bij de Portugese en de Westduitse CP, partijen die tot voor kort de reputatie genoten dat zij zich juist door hun orthodoxe geslotenheid beter staande wisten te houden dan andere cp-en. De leiding van deze partijen, die zich op dat laatste gegeven graag beroemde, ziet zich nu geconfronteerd met een onder GORBACHEV's invloed toegenomen interne oppositie. Dat levert dan tegenstrijdige verklaringen en taferelen op. Zo sprak PCP-leider CUNHAL, kennelijk in de knoop met zijn oude loyaliteitsreflexen tegenover Moskou, zich in de afgelopen periode nu eens voor GORBACHEV's vernieuwingen uit, terwijl hij er een andere keer weer afstand van nam. Waar CUNHAL en het PCP-establishment werkelijk voor staan, bleek tijdens het partijcongres in december jl. Een motie die vroeg om geheime stemmingen bij de verkiezingen van het centrale comite, kreeg geen voet aan de grond en de belangrijkste kopstukken van de vernieuwersbeweging werden, voorzover al niet eerder aangepakt, uit hun partijfuncties gezet. Niet dat er iets tegen perestroika was maar de vernieuwers in de PCP deden daarop, aldus CUNHAL, "voortdurend een misplaatst beroep".

Eenzelfde beeld was waarneembaar in de Franse CP, waar partijleider MARCHAIS onder betuigingen van instemming met GORBACHEV's vernieuwing, keihard tegen de vernieuwers in zijn eigen partij optrad. Eind vorig jaar nuanceerde hij zijn stellingname door te constateren dat de "perestroika geen dwingend voorbeeld voor de andere communistische partijen" was. Geen vernieuwer uiteraard die hier ook maar iets tegen kon inbrengen.

In de Westduitse CP, de DKP, wist de overwegend behoudende partijleiding zich afgelopen jaar eveneens tegen een groeiende vernieuwingsdrang in te handhaven. De tegendruk was hier echter zo groot dat de partijtop zich, na eerst een aantal van haar tegenstanders te hebben geroyeerd, gedwongen zag met een eigen hervormingsplan te komen. Voor de oppositie was dit behalve een afleidingsmanoeuvre, ook niet genoeg. Op het partijcongres, in januari jl., behielden de orthodoxen het overwicht maar van herstel van de stramme eenheid kon toch niet gesproken worden. De partij is behoorlijk ontwricht. Een verlies van zo'n 10.000 leden over de afgelopen twee en een half jaar - van 57.000 naar 47.500 - is een duidelijk symptoom van de malaise. En zoals al is aangetoond, vormt de DKP hiermee geen uitzondering.

Tenslotte is er nog een meer algemene reden waarom GORBACHEV's slogans niet zomaar als wegwijzer richting herstel voor de Westeuropese cp-en kunnen

fungeren. De inhoud, maar vooral de effecten van glasnost en perestroika zijn nog hoogst onduidelijk en de twijfels zijn groot. Zolang dat het geval is, is het voorbarig om te verwachten dat de Westeuropese cp-en er veel mee zouden kunnen beginnen - als dat in de specifieke politieke en maatschappelijke Westeuropese context überhaupt zou kunnen.

Een algemene conclusie

Het is ironisch dat de Westeuropese cp-en op een tijdstip waarop zij enerzijds in verschillende Westeuropese landen nog altijd object van observatie voor inlichtingen- en veiligheidsdiensten zijn en waarop zij anderzijds zich tot algemeen geaccepteerde verschijningen in het politieke landschap hebben ontwikkeld, dat zij op datzelfde tijdstip door teruglopende ledentallen en electorale resultaten zo verzwakt zijn dat zij evenmin nog een serieuze politieke dreiging vormen als een serieus politiek alternatief. GORBACHEV's perestroika-recept, uitdrukkelijk door Moskou als geneesmiddel aanbevolen, maakte althans in 1988 hun situatie er niet beter op.